

**Baltasar
Champsaur Sicilia
i la Institució
Mallorquina
d'Ensenyament**

Cristina Martí
Úbeda
*Universitat de les Illes
Balears*

Educació i Cultura
(2002), 15:
71-86

Baltasar Champsaur Sicilia i la Institució Mallorquina d'Ensenyament

Baltasar Champsaur Sicilia and the «Institució Mallorquina d'Ensenyament»

Cristina Martí Úbeda
Universitat de les Illes Balears

Resumen

La figura del pedagogo de origen canario Baltasar Champsaur Sicilia es actualmente una de las menos conocidas en la historiografía mallorquina contemporánea de la educación. Hombre liberal y polifacético, permaneció en Mallorca durante dos etapas de su vida, participando en numerosas iniciativas relacionadas con la educación. Catedrático de francés del Instituto Balear, «insensat» y miembro del Ateneo Balear, y fundador del Centro Instructivo Obrero de Palma entre otras, quizás sea su participación en la Institución Mallorquina de Enseñanza, fundada por Alejandro Rosselló y heredera del krausismo de la Institución Libre de Enseñanza de Francisco Giner de los Ríos, una de las más interesantes y desconocidas. El presente artículo pretende acercarse a su figura y a su pensamiento pedagógico durante el último tercio decimonónico, que evolucionó considerablemente a lo largo de su vida, ya iniciado el siglo XX.

Summary

The figure of Baltasar Champsaur Sicilia, a pedagogue who came from the Canary Islands, is nowadays one of the less known of the contemporary majorcan historiography of education. Champsaur, who was a liberal and many-sided person, remained in Mallorca for two stages in his life, taking part in a wide number of initiatives related to education. Among other things, he was professor of French in the «Institut Balear», «insensat» and member of the «Ateneo Balear», and the founder member of the «Centro Instructivo Obrero de Palma». But it was maybe his participation in the «Institución Mallorquina de Enseñanza» —founded by Alejandro Rosselló and inheritor of the philosophy of Krause developed by the «Institución Libre de Enseñanza» of Fco. Giner de los Ríos—, one of the most interesting and unknown ones. This article tends to get closer to his figure and to his pedagogical thought during the last third of the 19th century which developed substantially along his life, yet in the 20th century.

Baltasar Champsaur Sicília: algunes notes biogràfiques

Baltasar Valentín Champsaur Sicília, nascut a Las Palmas de Gran Canària el 3 de novembre de 1856,¹ fou fill de Joseph Balthazard Champsaur Borel, marí francès que havia arribat a la Gran Canària procedent de Toulon l'any 1847, i d'Ana de los Ángeles Sicília González, natural de l'arxipèlag Canari. La posició acomodada de la seva família possibilità a Champsaur una completa i acurada formació. L'origen del seu progenitor li permeté l'accés a la llengua i la cultura franceses, que més tard es convertiren en la seva professió, atès que fou docent d'aquesta llengua durant la resta de la seva vida. La seva formació va transcórrer entre la Gran Canària, França i Barcelona, en aquesta universitat cursà les assignatures de Geometria Analítica, Geometria Descriptiva, Càlcul Diferencial i Mecànica Racional durant els cursos 1880-81 i 1881-82. Alguns autors han assenyalat que els seus estudis superiors se centraren en les Lletres a la ciutat francesa de Montpeller, sense que haguem pogut constatar aquest fet, i que posteriorment validà aquesta titulació a Barcelona. Pocs anys abans, més concretament l'1 de novembre de 1879, va contreure matrimoni a Las Palmas amb Elisa Sarmiento Salom, originària de Palma, raó per la qual suposam que segurament entorn dels anys 1882-1885 va arribar a la nostra illa per instal·lar-s'hi.

El matrimoni residí a Mallorca en dues èpoques de la seva vida. La primera estada abraça el període comprès entre el 1882-85 i el 1897, any en què, aprovades a Madrid les oposicions a la càtedra de Francès «con un brillante resultado»,² Champsaur Sicília fou traslladat a Girona per a la seva incorporació com a catedràtic numerari de Llengua Francesa a l'Institut General i Tècnic de la mateixa ciutat.³ Durant aquest període participà activament en diverses iniciatives de caire cultural i educatiu a la nostra illa; fou, entre

¹ Les dades biogràfiques, a hores d'ara encara incompletes i en procés de recerca, presentades en aquest article han estat recollides a partir de diverses fonts. En primer lloc, voldria destacar la presència de fonts orals. En aquest sentit he d'agrair la col·laboració i l'ajuda inestimable de Caridad Sarmiento Porcel, filla dels desapareguts Miguel Sarmiento Salom i Maria Porcel Bouché, la qual ens va apropar, tot i que de manera difusa, a alguns dels records que guardava de la seva infantesa a la Gran Canària, on coincidí en l'espai i en el temps amb Baltasar Champsaur al llarg dels anys vint. Hem d'aclarir que Elisa Sarmiento Salom, esposa del nostre home, era la major d'una família de cinc germans entre els quals es trobava Miguel Sarmiento, pare de Caridad. Per tant, Champsaur i Elisa foren els seus oncles. Aquesta entrevista fou realitzada el dia 30 de gener de 2002 a la seva residència actual, al núm. 67 del carrer Blanquerna de Palma, i fou possible gràcies a la col·laboració i a l'ajuda d'Emilio Alonso Sarmiento, fill i nét de Caridad i de Miguel Sarmiento respectivament, el qual em facilità les primeres informacions sobre la seva família. Una altra aportació inestimable que no podem obviar ha estat la de Mauricio González, descendent de Champsaur, que em facilità informació i una fotografia del professor procedent del seu àlbum familiar, que serà inclosa en treballs posteriors. Dels escassos estudis publicats sobre la seva figura, alguns abordon la seva biografia. És el cas de la professora GONZÁLEZ PÉREZ, T. (1996). «Un canario defensor de la escuela laica: Baltasar Champsaur Sicília (1856-1934)», *Anuario de Estudios Atlánticos*, núm. 42, Madrid-Las Palmas: Patronato de la «Casa Colón», que amablement em facilità aquest número de la revista des de les illes Canàries i NEGRÍN FAJARDO, O. (1982). «Retablo de educadores canarios contemporáneos: de Viera y Clavijo a Champsaur Sicília», *Anuario de Estudios Atlánticos*, núm. 28, Madrid-Las Palmas: Patronato de la «Casa Colón».

² La premsa mallorquina es féu ressò de la notícia, que aparegué en una petita ressenya a *La Última Hora*, diari del qual Champsaur fou director l'any 1894 i un actiu col·laborador en les dues etapes en què residí a la nostra illa. Vegeu: «Oposiciones». *La Última Hora*, núm. 251, 31 de maig de 1897.

³ El dia 22 de juliol de 1897 Champsaur va prendre possessió del seu càrrec, que és confirmat per Reial Ordre de 4 de juliol de 1898 per raó d'augment de sou. Vegeu: «Hoja de servicios de Baltasar Champsaur y Sicília. La Laguna de Tenerife, 12 de septiembre de 1914». *Expediente de Baltasar Champsaur y Sicília*, Arxiu General de l'Administració (AGA), lligall 5.663, exp. núm. 31.

d'altres, «insensat»⁴ i membre de l'Ateneu Balear,⁵ promotor i fundador del Centre Instructiu Obrer de Palma,⁶ actiu col·laborador i director del diari *La Última Hora* l'any 1894 i professor de la Institució Mallorquina d'Ensenyament. A més, cultivà el gènere periodístic en publicacions mallorquines de la més diversa índole, en les quals tractà tot tipus de temàtiques. Hom pot trobar articles seus a diaris com *La Última Hora*, a setmanaris de caire obrerista com *El Obrero Balear* —socialista—, *El Ideal* o *La Unión Republicana* —de tendència republicana—, a revistes com *El Ateneo. Revista científica, literaria, artística, y bibliográfica*, publicació de l'Ateneu Balear, o al *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, aportació que analitzarem més endavant. Així mateix, impartí conferències en diversos fòrums del moviment obrer i amplia la seva producció bibliogràfica. A l'illa de Mallorca publicà les obres *Álbum de las cuevas de Artá y Manacor* (1885), *Limosna* (1896), *Crestomatía Francesa. Trozos recopilados* (1898) i posteriorment *Adelante: febrero 1934* (1934).

La segona etapa de Champsaur a Mallorca s'inicià a partir de 1906 i es perllongà fins a l'estiu de 1911. Durant aquesta estada, aquest cop ja com a catedràtic de Llengua Francesa de l'Institut General i Tècnic de les Balears,⁷ continuà amb la seva implicació sociocultural i educativa. Per altra banda, de la seva activitat política en aquest període, en desconexim molts aspectes. Això no obstant, encara que no podem afirmar la seva militància activa, el professor Champsaur probablement inicià la seva vinculació amb la política en cercles republicans i evolucionà cap a posicionaments socialistes. Ja hem comentat anteriorment la seva implicació en la creació del Centre Instructiu Obrer de Palma i les seves nombroses publicacions a la premsa obrera. No debades, una vegada retornat a la Gran Canària, milità activament en el Partit Socialista, concretament a l'agrupació de Las Palmas.

Finalitzada l'època estival de 1911, Champsaur retornà definitivament a la seva illa originària, on continuà la tasca de catedràtic a l'Institut de les Canàries⁸ fins a 1919, i a

⁴ Amb el nom d'«insensats» coneixem un grup d'intel·lectuals regeneracionistes que de la mà de Miquel dels Sants Oliver iniciaren l'any 1890 una estratègia de crítica als defectes de la Mallorca de finals del segle XIX a través de la publicació continuada d'articles a la premsa mallorquina. Amb aquests articles els «insensats», convertits en un col·lectiu d'opinió crítica, pretenien provocar una regeneració social que consideraven molt necessària. Alguns dels intel·lectuals que formaren part d'aquest grup foren el ja citat Miquel dels Sants Oliver, Enric Alzamora, Mateu Obrador, Pere d'Alcàntara Penya, Bernat Calvet, Eusebi Estada, Lluís Martí i el nostre professor, Baltasar Champsaur. Vegeu: PONS I PONS, D. (1998). *Ideologia i cultura a la Mallorca d'entre els dos segles (1886-1905)*. Palma: Lleonard Muntaner, pàg. 71-91.

⁵ En aquest sentit es pot consultar el treball de MARCH, J. i BUJOSA, F. (2001). «L'Ateneu Balear (1877-1892). Una associació poc estudiada», a *El moviment associatiu a les Illes Balears. XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: Institut d'Estudis Baleàrics.

⁶ El Centre Instructiu Obrer de Palma fou constituït l'any 1897, com a escola obrera i espai de conferències, a partir de la iniciativa del nostre professor. Vegeu: «Historia de la organización obrera en Mallorca», pàg. 1, 2 d'*El Obrero Balear*, Palma, 1 de febrer de 1908. Situat inicialment al carrer de la Pau, núm. 12, segons la premsa de l'època es tractava d'un local decorat modestament, i que contenia diverses sales amb material dirigit a la instrucció dels obrers i dels seus fills: mapes, esferes geogràfiques, pupitres, pissarres, etc. De la seva inauguració coneixem el que publicà la premsa de l'època. En aquest sentit podeu consultar: «El Centro Instructivo Obrero», pàg. 2 de *La Última Hora*, núm. 1.238, dimecres, 14 d'abril de 1897 i *La Almudaina*, núm. 3.447, pàg. 3, Palma, 15 d'abril de 1897.

⁷ Champsaur va prendre possessió del seu càrrec a l'Institut Balear per Reial Ordre de 9 d'agost de 1906, per raó de permuta. Vegeu: «Hoja de servicios de Baltasar Champsaur y Sicilia. La Laguna de Tenerife, 12 de septiembre de 1914», *op. cit.*

⁸ Vegeu: «Hoja de servicios de Baltasar Champsaur y Sicilia. La Laguna de Tenerife, 12 de septiembre de 1914», *op. cit.* Tal com afirma la professora Teresa González, Champsaur va prendre possessió del seu càrrec per raó de

l'Institut de Las Palmas fins l'any 1924, en què es jubilà. Durant tot aquest temps continuà publicant articles i ampliant la seva producció bibliogràfica. Entre d'altres, cal destacar *Nueva religiosidad: La vida como esfuerzo indefinido* (1913), *Hacia la cultura europea* (1917), *Por el ideal socialista* (1923), *La escuela laica* (1930) i *La moral independiente* (1931). Finalment, morí a Las Palmas a l'edat de setanta-vuit anys, el 23 d'agost de 1934.

Champsaur i la Institució Mallorquina d'Ensenyament

Tal com han assenyalat ja en diverses ocasions els professors Colom i Díaz de Castro, fou gràcies a la seva època d'estudiants universitaris a Barcelona que Alexandre Rosselló i Mateu Obrador iniciaren un primer contacte amb el krausisme, introduït a l'Estat espanyol de la mà de Sanz del Río. D'altra banda, Alexandre Rosselló havia intuït la necessitat de potenciar a Mallorca un desenvolupament comercial i mercantil que facilités el progrés i la modernització de l'Illa, fins aleshores d'economia bàsicament agrària. Per bé que això no seria possible sense un nou plantejament educatiu que afavorís una societat moderna, adaptada a aquestes noves necessitats que sorgien. Aquestes circumstàncies, juntament amb la influència de l'experiència institucionista que Guillem Cifre de Colonya, amic personal d'ambdós, inicià a Pollença, foren les que promogueren la creació, l'any 1880, de l'Escola Mercantil a Palma,⁹ centre educatiu de caire liberal que pretenia aconseguir una renovació social a partir de l'educació, considerada l'eina i el motor del canvi.

L'any 1884 l'Escola Mercantil experimentà un gran augment en les xifres d'alumnat. Alhora que generà un procés d'evolució que culminà definitivament amb l'adopció del seu nom definitiu, *Institució Mallorquina d'Ensenyament*, el qual evidencià més encara la influència i semblança amb la cèlebre Institución Libre de Enseñanza de Francisco Giner de los Ríos.¹⁰ És en aquest procés de creixement on trobam la figura de Baltasar Champsaur com a partícip del projecte educatiu ideat per Alexandre Rosselló. No podem obviar que pocs anys més tard, el 1888, iniciada la tercera subetapa de la segona

permuta amb el professor Luis Servall y Campo. Vegeu també: GONZÁLEZ PÉREZ, T., *op. cit.*, pàg. 567 i FAJARDO SPÍNOLA, F. (1995). *Historia del Instituto de Canarias*. Santa Cruz de Tenerife: Centro de cultura popular canaria / Consejería de Educación, Cultura y Deportes, pàg. 156.

⁹ Obres de referència imprescindibles a l'hora d'abordar l'estudi de l'Escola Mercantil, més tard anomenada Institució Mallorquina d'Ensenyament, són: COLOM CAÑELLAS, A. J. i DÍAZ DE CASTRO, F. J. (1977). *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea. La experiencia institucionista*. Palma: Caja de Ahorros de Colonya-Pollensa; COLOM CAÑELLAS, A. J. i DÍAZ DE CASTRO, F. J. (1976). *El fracaso del krausoinstitucionismo en Mallorca*. Palma: Universitat de les Illes Balears; COLOM CAÑELLAS, A. J. (1991). «Alexandre Rosselló i l'Escola Mercantil de Ciutat de Mallorca», a COLOM CAÑELLAS, A. J. *Assaig d'Història de l'Educació a la Mallorca contemporània*. Palma: Universitat de les Illes Balears, i SUREDA, B.; COLOM, A. J.; DÍAZ, F. J.; OLIVER, J.; JANER MANILA, G. (1977). *L'educació a Mallorca. Aproximació històrica*. Palma: Editorial Moll.

¹⁰ S'ha publicat diversa bibliografia de referència obligada sobre la figura de Francisco Giner de los Ríos i la Institución Libre de Enseñanza. Entre d'altres, les aportacions més significatives són les de JIMÉNEZ LANDI, A. (1973). *La Institución Libre de Enseñanza*. Madrid: Taurus; GÓMEZ MOLLEDA, M. D. (1966). *Los reformadores de la España contemporánea*. Madrid: CSIC, Escuela de Historia Moderna; CACHO VIU, V. (1962). *La Institución Libre de Enseñanza. Orígenes y etapa universitaria 1860-1881*. Madrid: Rialp; i MOLERO PINTADO, A. (1985). *La Institución Libre de Enseñanza. Un proyecto español de renovación pedagógica*. Madrid: Ed. Anaya.

època de l'Ateneu Balear, Champsaur ja apareix com a secretari de la Secció de ciències exactes, físiques i naturals, juntament amb Josep Monlau, Eusebi Estada i Manuel Cirer. Així mateix, entre la Junta Directiva nomenada, hi figurava també Alexandre Rosselló.¹¹ Aquest fet evidencia la proximitat ideològica quant a l'educació d'ambdós personatges, d'herència institucionista.

Atesa la creixent demanda d'alumnat per a l'ensenyament primari, l'octubre de 1885 tenim notícia, a través de la publicació mensual de la Institució, el *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, de la incorporació de Champsaur com a professor de primària¹² a la plantilla del centre a l'inici del curs 1885-86, passant a formar part del seu claustre de professors:¹³ «La Junta de Gobierno ha acordado nombrar profesor de la Institución, con destino á dichas clases, al Sr. Baltasar Champsaur y Sicilia.»¹⁴

Home cultivat i sempre preocupat per l'educació, durant la seva curta estada com a professor de Francès a la Institució, entre la tardor de 1885 i el desembre de 1886, Champsaur participà activament en les activitats que s'organitzaven com a part del currículum escolar. Ens referim a les innovadores i conegudes excursions escolars que el centre organitzava per tal de facilitar als alumnes el contacte directe amb la natura com a font d'aprenentatge, tal com marcaven els preceptes institucionistes. Avui en tenim notícia gràcies als articles redactats pels mateixos alumnes que hi assistiren i que es publicaven al butlletí mensual. Una d'aquestes excursions fou la realitzada pel nostre professor i Alexandre Rosselló al predi de Son Lledó, on es mostrà als alumnes el funcionament d'una possessió: començant per la dinàmica de la casa, la visita seguí analitzant les característiques del sòl, les possibles formes de cultiu i d'abonament, el coneixement del bestiar propi d'una possessió, el reconeixement de la flora característica de la zona i la posterior recol·lecció per a l'herbari escolar, així com també la dinàmica de les canalitzacions que en aquella època feien arribar, des de Son Lledó a Palma, l'aigua a través d'una sèquia.¹⁵ Com podem comprovar, aquestes ocasions eren aprofitades des de gairebé totes les àrees de coneixement.

¹¹ Vegeu: MARCH, J. i BUJOSA, F. (2001). «L'Ateneu Balear (1877-1892). Una associació poc estudiada», a *El moviment associatiu a les Illes Balears. XIX Jornades d'Estudis Històrics Locals*. Palma: Institut d'Estudis Balearics, pàg. 404.

¹² Durant el curs 1882-83 s'inicià a l'Escola Mercantil el que s'anomenà *Enseñanza Primaria Completa*, tal com havia anunciat Alexandre Rosselló en la seva inauguració. Els professors encarregats de dur a terme l'ensenyament primari foren Mateu Obrador, Francesc Sancho, Josep Tugores i Maria Mut. Aquest fet suposà una consolidació de l'Escola Mercantil com a institució pedagògica. Vegeu: COLOM CAÑELLAS, A. J. i DÍAZ DE CASTRO, F. J. *Educación y sociedad...*, op. cit., pàg. 65-66.

¹³ A l'obra molt sovint referenciada *Ensayo Histórico sobre el desarrollo de la Instrucción Pública en Mallorca*, que Jaume Pomar i Fuster publicà l'any 1904, apareix el nom de Baltasar Champsaur com a nou professor de la Institució Mallorquina d'Ensenyament, en un moment de gran expansió de la Institució. Aquest fet, juntament amb la menció que en el moment de redacció de l'obra aquest ja era catedràtic de Francès de l'institut de segon ensenyament de Girona, ens corroboren la importància del professor Champsaur en els àmbits culturals i educatius mallorquins, encara que bibliogràficament no trobam gaire referències a la seva figura. Vegeu: POMAR FUSTER, J. (1990). *Assaig històric sobre el desenvolupament de la Instrucció Pública a Mallorca*. Palma: Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern Balear, pàg. 263.

¹⁴ La notícia del nomenament de B. Champsaur com a professor es publicà a la secció «Notícies» del núm. 46 del *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, Palma, el dia 31 d'octubre de 1885, pàg. 368.

¹⁵ Podeu consultar «Excursiones escolares. Informes redactados por los alumnos. XII» *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 50, Palma, 28 de febrer de 1886, pàg. 398-399.

Així mateix, Champsaur publicà també al *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza* un total de dos articles entorn del tema de les plantes carnívores¹⁶ i una recensió d'un tractat d'aritmètica publicat per Jaume Comas, catedràtic aleshores i posterior director de l'Institut de Puerto Rico. La disparitat que apreciam en els seus escrits, tant els apareguts a la citada revista com en altres publicacions en les quals participà, que abracen des de temes sociopolítics, pedagògics i filosòfics fins a d'altres de caire més científic i experimental, ens fan dibuixar un perfil d'home extremadament instruït i culte, sempre al dia de les darreres tendències del pensament, tant procedents d'Europa com dels Estats Units. Probablement els seus coneixements de la llengua francesa li facilitaren l'accés a noves obres publicades; és molt possible que el nostre professor posseís també nocions d'anglès. No debades publicà anys més tard a *La Última Hora* dos articles on feia referència a l'organització i al funcionament de les biblioteques nord-americanes com a exemples a imitar, on mencionava haver-ne visitat algunes.¹⁷ Com ja hem fet palès en els apunts biogràfics anteriorment assenyalats, aquesta prolífica afecció a l'escriptura i a la redacció d'articles d'opinió fou una constant al llarg de la seva vida.

Malgrat que tradicionalment el discurs inaugural del curs havia estat impartit per destacats membres de la Institució com Alexandre Rosselló, director del centre, i Mateu Obrador, estret col·laborador seu, l'inici del curs 1886-87 va ser introduït per un solemne discurs de Baltasar Champsaur. Aquest fet delata la seva influència i rellevància en el si de la citada institució, tot i que no tenim constància que el catedràtic de Francès hagués estat nomenat director del centre durant els pocs mesos del curs 1886-87 en què la Institució romangué en funcionament. Aquest fet ha contribuït a una certa confusió en el transcurs de l'estudi que presentam. El *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, a la transcripció de la lliçó inaugural del citat curs, anuncia: «Discurso leído en la inauguración del curso 1886-87 por el profesor de la Institución D. Baltazar Champsaur»,¹⁸ denominant-lo clarament com a professor de la Institució, no com a director. Això no obstant, a l'inici del discurs, ell mateix afirmà: «Señoras y señores: Al dirigiros la palabra en día tan solemne como el de hoy, cumplo con el deber ineludible que me imponen el cargo que desempeño en esta institución [...] Sé de antemano que es harto pesada la carga que he echado sobre mis hombros, pero me alienta y me disculpa el deseo de poner mis escasas fuerzas al servicio de una causa tan noble y levantada y de tanta trascendencia en la ulterior cultura de los pueblos.»¹⁹ Suposam que és per aquesta raó que diversos autors han qualificat Champsaur com a «director de la Escuela Libre de Palma de Mallorca».²⁰

¹⁶ Als números 50 i 51 del *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza* es publicà en dues parts un extens article sobre plantes carnívores. Aquest ens mostra el grau d'interès del catedràtic pels més variats àmbits del coneixement. Vegeu: *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 50, Palma, 28 de febrer de 1886, pàg. 393-395, i *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 51, Palma, 31 de març de 1886, pàg. 401-403.

¹⁷ Podeu consultar CHAMPSAUR, B. «Bibliotecas». *La Última Hora*, núm. 5.077, Palma, 19 d'abril de 1909, pàg. 1 i CHAMPSAUR, B. «Bibliotecas II». *La Última Hora*, núm. 5.080, Palma, 22 d'abril de 1909, pàg. 1.

¹⁸ El discurs inaugural del curs 1886-87, que no arribà al seu terme per motius econòmics, el trobam a «Discurso leído en la inauguración del curso 1886-87 por el profesor de la institución D. Baltazar Champsaur». *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 60, Palma, 30 de desembre de 1886, pàg. 473-478.

¹⁹ Vegeu: «Discurso leído en la inauguración del curso de 1886-87 por el profesor de la Institución D. Baltazar Champsaur». *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 60, Palma, 30 de desembre de 1886, pàg. 473.

²⁰ Algunes obres com les de Teresa González o Olegario Negrín, anteriorment citades, es refereixen a la primera època de l'estada de Champsaur a les Balears com a director de l'Escuela Libre, que identifiquem amb la Institució Mallorquina d'Ensenyament, abans denominada Escola Mercantil.

²¹ Podeu consultar POMAR FUSTER, J., *op. cit.*, pàg. 263.

Identificam la denominació d'*Escuela Libre* amb la Institució Mallorquina d'Ensenyament, ja que havia estat constituïda a la imatge de la Institución Libre de Enseñanza. D'aquí probablement la utilització de l'adjectiu «libre» per designar-la. No sabem amb certesa a quin càrrec es refereix Champsaur a l'inici del seu parlament; fins al moment no tenim cap evidència que corroborei aquestes afirmacions.

L'any 1887, atès el gran deute adquirit per la compra d'un nou local en el qual s'invertiren més de cent mil pessetes,²¹ la Institució tancà definitivament les portes, per la qual cosa el curs 1886-87 no va poder completar-se. Aquest fou el punt final de la tasca institucionista iniciada per Alexandre Rosselló, encara que no va ocórrer així amb la relació que mantenien Champsaur i Alexandre Rosselló. Ambdós coincidiren posteriorment, com ja hem explicat, l'any 1888 a l'Ateneu Balear. De la mateixa forma, també Mateu Obrador i el nostre home coincidiren ideològicament com a membres del grup dels «insensats», així com al si de l'Ateneu Balear. Aquests fets delaten, en certa manera, la proximitat ideològica entre Champsaur i els dos personatges més emblemàtics de la Institució Mallorquina d'Ensenyament.

El pensament pedagògic de Baltasar Champsaur: el concepte d'educació moral

El problema de l'educació moral i quin mètode s'ha d'aplicar per dur-la a terme fou sempre una de les constants preocupacions dels krausoinstitucionistes.²² Aquesta preocupació es fa patent en el discurs pronunciat pel professor Baltasar Champsaur amb motiu de l'inici del curs 1886-87, i que fou reproduït al *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*. Tal com ell mateix afirmà al seu parlament, aquest girà entorn del tema citat: «He aquí, señores, los planes de nuestra educación moral y el espíritu de la Institución Mallorquina de enseñanza.»²³ En aquest, i fonamentant-se en la filosofia moral del krausisme, el professor exposà els principis i procediments essencials segons els quals s'havia de dur a terme l'educació moral dels infants. D'aquest discurs, se'n desprenen moltes de les seves idees pel que fa a aquest tema: «La educación moral, cuyos principios y procedimientos constituyen el objeto de mi discurso, nace, se vigoriza y se perfecciona, llena el corazón é informa nuestras acciones, no por un momento, sino durante toda la vida, siguiendo el mismo método educativo que es el fundamento de toda nuestra enseñanza [...] porque es lo que más amamos, lo que más nos interesa, el fin principal de todas nuestras aspiraciones.»²⁴ Champsaur deixà entreveure alguns dels seus pilars ideològics sobre aquesta qüestió. La influència capital de Pestalozzi, per a ell únic mètode capaç d'aconseguir la completa regeneració de l'home i, en conseqüència, dels pobles, es fa palesa en cada afirmació, tal com podrem constatar més endavant.

Abans d'iniciar l'anàlisi dels continguts del discurs, emperò, es fa necessari fer una sèrie de matisacions. En primer lloc, hem de dir que les idees exposades per Champsaur entorn de temes tan transcendents com poden ser els fins de l'educació o el mètode ideal

²² Vegeu: COLOM CAÑELLAS, A. J. i DÍAZ DE CASTRO, F. J. (1977). *Educación y sociedad en la Mallorca contemporánea. La experiencia institucionista*. Palma: Caja de Ahorros de Colonia-Pollensa, pàg. 64.

²³ Vegeu: «Discurso leído en la inauguración del curso de 1886-87 por el profesor de la Institución D. Baltasar Champsaur». *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 60, Palma, 30 de desembre de 1886, pàg. 478.

²⁴ *Ibíd.*, pàg. 474.

per aconseguir-los són constants en les preocupacions de l'autor al llarg de la seva trajectòria vital. En aquest discurs l'autor ens revela la seva implicació pedagògica en el projecte iniciat per Alexandre Rosselló i Mateu Obrador. En moltes altres ocasions, Champsaur es manifestà partidari de l'ensenyament institucionista i els seus preceptes, però aquest és un dels pocs escrits que el vinculen ideològicament de forma tan pròxima a la filosofia de la Institució. Així mateix, podem afirmar que les idees que hi defensà tenen una continuïtat en la línia de les seves opinions en altres fòrums i escrits durant aquesta etapa de la seva vida. Pel que es desprèn dels seus escrits i així com hem afirmat en anteriors ocasions, el professor fou un gran coneixedor de les darreres tendències europees en filosofia, psicologia, pedagogia, sociologia i política, així com dels darrers avenços científics que als inicis del segle XX començaren una forta empenta. Aquest fet queda evidenciat en els amplis coneixements que Champsaur demostrà posseir al llarg de l'exercici del seu parlament, i fa patent la seva postura vital posterior, sempre compromesa amb el coneixement i l'educació.

En segon terme, i tot i que Champsaur fou qui pronuncià el citat discurs i que, com hem constatat, aquest era el seu posicionament davant els temes que tractà, hem de dir que ho va fer sempre des del paper que representà com a orador a la cerimònia d'inici del curs 1886-87, el de transmissor dels principis de la Institució Mallorquina d'Ensenyament. Aclarim, per tant, que no fou una exposició personal de les seves idees, sinó dels postulats educatius de la Institució quant al tema de l'educació moral.

Com ja havien afirmat els krausistes de la Institución Libre de Enseñanza de Madrid, la finalitat d'aquest centre era la regeneració de l'home i de la societat en general, i entenien l'educació com l'eina fonamental en aquest procés. Amb aquesta tasca es pretenia generar una nova societat moderna, científica, culta, liberal. Igualment i com ja s'ha dit anteriorment, Alexandre Rosselló pretenia amb la Institució Mallorquina d'Ensenyament un canvi social a la Mallorca del final de segle que possibilitàs la modernització de l'Illa. El motor fonamental del progrés era també, evidentment, l'educació, entesa com a instrument de canvi, de dignificació i regeneració humana: «La regeneración del hombre es nuestro fin»,²⁵ sentencià Champsaur. Per ell, per tal d'assolir aquest ambiciós objectiu, els esforços dels institucionistes havien de centrar-se a aconseguir un desenvolupament complet, integral, de les facultats de l'home: «El fin de toda educación es el desarrollo integral de todas las energías del cuerpo y del espíritu por medio de una doble gimnasia que debe empezar desde los primeros años, si se quieren obtener resultados seguros y eficaces.»²⁶ Aquesta idea d'educació com a desenvolupament integral de les facultats de l'home serà una temàtica reiterada en altres escrits de l'autor, per la qual cosa podem endevinar que fou un tema que el preocupà especialment al llarg de la seva trajectòria pedagògica.

Pel nostre intel·lectual i, en definitiva, pels ideòlegs de la Institució, la moral no és patrimoni en cap cas d'una religió, d'una secta o d'un codi, sinó què és patrimoni del llinatge humà. El sentiment moral és, per tant, un principi superior, un tret comú a tots els homes pel qual aquests es regeixen independentment de tota idea d'interès o de conveniència. Seguint en aquesta línia, en un moment del discurs assenyalà l'existència en l'infant d'aquesta intuïció moral innata: «El niño tiene una verdadera conciencia moral; de

²⁵ *Ibidem*, pàg. 478.

²⁶ *Ibidem*, pàg. 473.

un desarrollo muy rudimentario, es cierto, pero no por eso menos positiva.»²⁷ Aquest fet delata una gran confiança en l'ésser humà i en les seves possibilitats, una creença en la bondat de l'home, influenciat per Jean J. Rousseau: «Por esto se dice que el niño es bueno por naturaleza. Sí, el niño tiene indudablemente un fondo de bondad, un sentimiento del bien y de la justicia que se revelan al exterior por signos claros y bien determinados en circunstancias concretas y especiales. Es preciso dejar bien demostrado este punto, porque nuestros procedimientos educativos se fundan en gran parte en el importantísimo dato de la conciencia moral del alumno.»²⁸ Cal recordar que la teoria de l'educació de Rousseau exposada a l'*Emili* conduí la pedagogia a assolir mètodes educatius més comprensius amb les particularitats de la infància i la tendència a una major orientació psicològica, i tingué una influència substancial sobre dos ideòlegs que posteriorment revolucionaren les pràctiques educatives contemporànies: Johann H. Pestalozzi i Friedrich Fröebel. No debades la pedagogia institucionista mallorquina, seguint l'exemple de la Institució de Madrid, posà en pràctica els principis del mètode froebelià, influït per Karl F. Krause en els aspectes filosòfics i per Pestalozzi en els pedagògics.²⁹ El mètode froebelià considerà necessari tenir en compte els principis del desenvolupament del nen per adaptar-se a les seves necessitats. L'activitat espontània és el punt de partida de l'educació i de la formació de la personalitat de l'infant.

Un altre aspecte a destacar de l'afirmació anterior de Champsaur, idea que es veurà reiterada al llarg del discurs, és el convenciment que l'infant posseeix característiques pròpies que el diferencien de l'adult, i es descarta la vella idea defensada per l'educació tradicional de considerar el nen com un «adult en petit», idea també heretada originàriament de l'idealisme de la teoria de Rousseau i treballada en la pedagogia de Pestalozzi i Fröebel: «No vayáis á creer, señores, que tenemos la pretensión de formar niños-hombres.»³⁰ Com ja hem esmentat, fou Rousseau qui plantejà en primera instància la idea que l'infant no era un home en petit, sinó un ésser amb característiques pròpies que havien de ser tingudes en compte a l'hora de dur a terme la tasca educativa.

Aquesta és una petita mostra de la crítica que en aquest discurs Champsaur dirigí a les formes d'ensenyament tradicional, i del rebuig de l'aprenentatge memorístic en l'infant, característica fonamental vers la qual lluità la Institució: «Por esto, señores, es tan perjudicial el método que se limitaba á sobrecargar la memoria del niño con nociones vagas y confusas, dejando inactivas las demás energías del alma [...] porque de este modo en la inteligencia del niño no podía haber ningún conocimiento verdadero, ninguna noción clara, ninguna idea propia, ninguna convicción, nada, en fín, de lo que constituye un conocimiento real y efectivo de las cosas, que es la verdadera riqueza del espíritu y el único medio de libertarnos del error.»³¹ Coneixedor dels darrers corrents en psicologia, no era partidari d'una acumulació de coneixements en la memòria del nen sense sentit. Així, la Institució volia innovar la pràctica educativa i fer partícip l'infant del seu aprenentatge de forma que aquest es produís de manera significativa.

²⁷ *Ibidem*, pàg. 475.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Vegeu: COLOM CAÑELLAS, A. J. i DÍAZ DE CASTRO, F. J. *Educación y sociedad...*, op. cit., pàg. 67.

³⁰ Vegeu: «Discurso leído en la inauguración del curso de 1886-87 por el profesor de la Institución D. Baltazar Champsaur». *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 60, Palma, 30 de desembre de 1886, pàg. 477.

³¹ *Ibidem*, pàg. 473-474.

Sense abandonar aquest to crític, Champsaur realitzà una anàlisi dels sistemes d'educació moral predominants a l'època, que s'alimenten dels dos corrents filosòfics predominants i enfrontats en aquest moment: l'idealisme i el positivisme. S'analitzen ambdós per tal de trobar aquells punts amb els quals la Institució no està d'acord, per exemplificar com ha de ser l'educació moral ideal: «Ni el método exclusivamente utilitario, ni el exageradamente idealista pueden dar provechosos resultados en ese difícilísimo problema de la educación moral que es la base de toda cultura y perfeccionamiento.»³² Podem apreciar el rebuig de Champsaur i de la Institució en general quant a posicionar-se en algun dels dos extrems pedagògics.

En aquest i posteriors escrits Champsaur fou sempre crític amb el positivisme promulgat per Herbert Spencer, filòsof col·laborador de Charles Darwin i que el va ajudar a difondre la seva teoria de l'evolució.³³ Spencer, un dels exponents més destacats d'aquest corrent filosòfic i pedagog utilitarista, defensà el mètode de castigar les faltes de l'infant mitjançant les reaccions naturals de les coses que es produeixen, segons ell, en la infracció de les lleis morals. El plaer i el dolor es constitueixen, doncs, com a únic mòbil per a la modificació de la conducta humana, la qual cosa constitueix un greu error per al nostre autor: «Spencer cree que bastan las reacciones naturales, es decir, el placer y el dolor, el provecho y la utilidad, para apartar del mal camino al educando.»³⁴ Champsaur fa una dura crítica a aquest mètode, que es basà fonamentalment en el fet que «todos los errores del sistema de Spencer provienen de no admitir en el niño ninguna clase de conciencia».³⁵ Aquest principi divergeix completament de la base fonamental sobre la qual es basà la pedagogia de la Institució i, per tant, el mètode a seguir en l'educació moral: pels institucionistes, tal com ja s'ha assenyalat, l'infant posseeix una vertadera consciència moral. Contràriament al que Champsaur creia que havia de ser la pràctica pedagògica, en aquest cas, «semejante método educativo necesita castigos duros y severos, porque como se supone que el alumno conoce á fondo los principios abstractos á que debe ajustar su conducta, toda falta implica ó debe de implicar dañosas inclinaciones, instintos perversos, que a toda costa deben corregirse y eliminarse. El principal error de este sistema, seguido aún en determinados y famosos centros de enseñanza, consiste en la absurda pretensión de formar el sér moral con elementos exclusivamente externos».³⁶

No podem oblidar que al citat parlament Champsaur dirigeix també crítiques al mètode basat en l'escola idealista. En aquest cas, les idees en si, els conceptes purs, substitueixen, segons el nostre autor, la pràctica, la realitat. El paper dels sentits queda relegat a un segon pla per remarcar la importància de la part interna de l'home: «Todos los esfuerzos se dirigirán á que el niño comprenda con la mayor amplitud posible las ideas abstractas de deber, de bien y de justicia, de virtud y ley moral, para que ajuste á ellas todas sus acciones con la mayor pureza y espontaneidad posibles y sin temor alguno á sus consecuencias. Todo se quiere conseguir aquí por medio de abstrusas disertaciones, contínuos y áridos razonamientos, invocación constante de las leyes morales y un eterno

³² *Ibídem*, pàg. 475.

³³ Podeu consultar: CHAMPSAUR, B. «La psicología de la enseñanza», a *Hacia la cultura europea*. Laguna de Tenerife: Imp. de sucesor de M. Curbelo, 1917.

³⁴ Vegeu: «Discurso leído en la inauguración del curso de 1886-87 por el profesor de la Institución D. Baltazar Champsaur». *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 60, Palma, 30 de desembre de 1886, pàg. 476.

³⁵ *Ibídem*.

³⁶ *Ibídem*, pàg. 477.

mentar á la conciencia, que llega el niño á aborrecer á fuerza de sentir su exagerado despotismo.»³⁷ Tot i que l'idealisme atribueix una consciència moral inherent a l'home, radicalitza aquest fet en l'eliminació de l'experiència com a element educatiu. Aquest és el punt d'enfrontament entre aquest corrent i la ideologia de la Institució. Ja hem mencionat en iniciar aquest capítol que dos dels pilars fonamentals de la seva concepció de l'educació moral eren, en primer lloc, l'existència en l'infant d'una consciència moral innata i, en segon lloc, l'eminent practicisme que havia de caracteritzar tot fet educatiu. És precisament aquest practicisme, la importància de l'experiència de l'infant en el procés educatiu, l'element discordant amb els mètodes aplicats per l'escola idealista, que no concedeixen cap importància a aquest aspecte. Champsaur conclou afirmant que cap dels dos sistemes resol el problema de l'educació moral en el nen, tot i que ambdós poden aportar aspectes positius a l'educació.

Així doncs, una vegada analitzats els dos sistemes, Champsaur exposa els principis segons els quals s'ha de regir l'educació moral a la Institució, tot detallant-ne alguns dels trets fonamentals, referint-se en tot moment a l'educació moral de l'infant. La intensa influència del mètode froebelià sobre les pràctiques institucionistes ja ha estat anteriorment comentada. En aquest punt convé assenyalar l'important paper que exercí el professor Mateu Obrador³⁸ en la renovació dels mètodes, així com en la formació de la resta de professors de la Institució Mallorquina d'Ensenyament que és prou coneguda. Al discurs s'assenyala Pestalozzi com a pilar ideològic fonamental per a la Institució: «Y ese día, señores, ha empezado ya á amanecer para todos los países cultos, en donde los antiguos sistemas de educación van cayendo en el olvido para dejar paso al fecundo método de Pestalozzi, el único que puede mejorar las costumbres de los pueblos por medio de la completa regeneración del hombre.»³⁹ El pensament pestalozzià, que exercí una influència certament considerable sobre Fröebel, és considerat com a única via de regeneració de l'home, i el seu mètode, anomenat intuïtiu, es reafirmava en la idea que s'havia de promoure el desenvolupament de l'home en relació amb les seves aptituds.

A pesar que el tema de l'educació moral segons els institucionistes ha estat analitzat en diverses ocasions per la historiografia contemporània, el discurs de Champsaur aportà algunes idees interessants a la qüestió de l'educació moral que val la pena comentar. En primer lloc, Champsaur remarcà diverses vegades al llarg del seu parlament la necessària practicitat del mètode, el paper actiu que havia de tenir l'infant en el seu procés d'aprenentatge: «El primer fundamento de nuestro sistema: la educación moral debe ser esencialmente práctica. En los juegos y en la clase, en los actos y en las conversaciones, intervinimos oportunamente sin atentar nunca á la espontaneidad del niño.»⁴⁰ No podem oblidar la importància que els krausistes atorgaren a la utilització de l'entorn i dels objectes naturals i a l'experiència directa en l'aprenentatge. Els laboratoris, les excursions escolars, la confecció d'herbaris, etc., són alguns d'aquests exemples: «Para desarrollar y enriquecer la inteligencia del niño nos valemos de los objetos mismos, de las cosas y de los fenómenos, y así estamos completamente seguros que las ideas que nacen en su entendimiento

³⁷ *Ibidem*, pàg. 476.

³⁸ Vegeu: COLOM CAÑELLAS, A. J. i DÍAZ DE CASTRO, F. J. *Educación y sociedad...*, *op. cit.*, pàg. 168.

³⁹ Vegeu: «Discurso leído en la inauguración del curso de 1886-87 por el profesor de la Institución D. Baltazar Champsaur». *Boletín de la Institución Mallorquina de Enseñanza*, núm. 60, Palma, 30 de desembre de 1886, pàg. 473.

⁴⁰ *Ibidem*, pàg. 477.

son claras y precisas, porque son producto de la actividad espontánea del espíritu.»⁴¹ Totes les situacions de la vida quotidiana són pel nostre autor ocasions ideals per modelar l'ésser moral.

En segon lloc, Champsaur es mostrà partidari d'una educació de caire enciclopèdic, que abraçàs tots els àmbits de coneixement i els interrelacionàs. Aquesta afirmació evidencia el desig institucionista d'una educació integral i completa, com ja havíem esmentat anteriorment: «La enseñanza ha de ser además enciclopédica; debe extenderse á todos los ramos del conocimiento [...] pues de lo contrario se enervan sus facultades, se estrecha el horizonte de su educación, se mata el provechoso estímulo de la curiosidad.»⁴² L'educació enciclopèdica vol aconseguir un model humanístic de l'educació, i no és interpretada com una acumulació de dades massiva i sense sentit ni relació, sinó en el sentit que ha de comprendre tots els àmbits del coneixement per tal de configurar l'home en tota la seva complexitat, coneixedor de la realitat que l'envolta, no amb una visió parcial d'aquesta.

L'aprenentatge significatiu és l'eix central d'un dels principis mencionats per Champsaur al seu discurs. Es tracta d'un aprenentatge que implica que els coneixements no són adquirits de manera arbitrària, sinó que són assimilats per l'alumne i relacionats amb altres d'anteriors. Oposat a l'aprenentatge de tipus memorístic, i potenciat des dels mateixos descobriments de l'infant, implica que l'alumne ha de ser el protagonista del seu propi aprenentatge, i no un subjecte passiu i receptor: «Condición esencial es también dejar al alumno que indague por sí mismo, que descubra relaciones, que invente procedimientos, que señale dificultades, porque de otro modo suprimiríamos su personalidad, esclavizaríamos su inteligencia, convirtiéndola en una máquina con engañosa apariencia de ser racional. Es preciso que aprenda a moverse por sí solo, porque un día ha de ser hombre y ha de saber afrontar sin agena ayuda las complicaciones de la vida.»⁴³ Com observam en aquesta afirmació, la importància de l'alumne com a subjecte actiu i protagonista del procés d'aprenentatge és cabdal. Tot i que la teoria de l'aprenentatge significatiu d'Ausubel encara no havia estat plantejada i aquest terme com a tal no era conegut, els principis pels quals s'havia de regir aquest tipus d'aprenentatge no mecànic sinó comprensiu i actiu per part de l'alumne ja havien estat un tema de preocupació per als krausoinstitucionistes de l'època. En aquest cas, el nen és considerat com un ésser que pot generar el seu propi creixement intel·lectual.

Un altre dels aspectes a destacar d'entre els principis defensats per Champsaur i, en definitiva, per la Institució, fou la concepció negativa que posseí del càstig com a sistema d'aprenentatge. Radicalment contrari al càstig físic, no el considerà en cap moment un instrument educatiu útil per inculcar el concepte moral en el nen, sinó més aviat com una ofensa a la dignitat humana. Champsaur opinà: «Son repugnantes los golpes —afirmà enèrgicament—, porque desde luego se presenta al espíritu la idea de esclavo y de señor, y el que nació libre, señores, no podrá nunca soportar tales atentados sin envilecerse. Con la corrección dura y colérica no se consigue más que recrudecer profundamente las pasiones, mantener vivos los odios, dar origen á la hipocresía y hacer imposible toda enmienda, todo arrepentimiento.»⁴⁴ Cal remarcar que una de les diferències més notables que incorporaren

⁴¹ *Ibídem*, pàg. 474.

⁴² *Ibídem*.

⁴³ *Ibídem*.

⁴⁴ *Ibídem*.

els nous mètodes educatius procedents d'Europa envers els mètodes de l'ensenyament tradicional fou l'eliminació del càstig físic, que era considerat com un atac violent contra l'infant i la seva naturalesa.

Les temàtiques tractades al llarg del discurs per Baltasar Champsaur són, en definitiva i com hem pogut constatar, les que afecten el concepte d'educació moral i el mètode educatiu més adient per dur-la a terme. La idea d'una consciència moral innata en l'infant, el rebuig dels mètodes procedents de l'idealisme i de l'utilitarisme, el convenciment que el mètode ideal ha d'adaptar-se a les necessitats específiques de l'infant com a ésser singular i l'eminent caràcter pràctic del fet educatiu en són algunes. Totes aquestes apreciacions evidencien, per una banda, l'alt grau de coneixement per part del nostre autor de les tendències filosòfiques i educatives del moment i, per l'altra, la compromesa implicació d'aquest en el moviment krausoinstitucionista mallorquí de la darrerria del segle XIX.

Conclusions

Tal com hem assenyalat al llarg d'aquest estudi, la figura del pedagog d'origen canari Baltasar Champsaur Sicília ha estat injustament oblidada per la historiografia mallorquina de l'educació, a pesar de la seva importància en la vida cultural, social i política de la nostra illa a la darrerria del segle XIX i al començament del XX. La seva curta estada a Mallorca no evità una intensa implicació i participació en un gran nombre d'iniciatives de caire cultural i educatiu a la Mallorca d'entre els segles. Vinculat, en un principi, als sectors republicans de l'Illa, regeneracionista i de destacada influència institucionista, fou un intel·lectual compromès amb la seva època i amb els canvis que s'hi produïren. Champsaur mantingué sempre una postura crítica amb la societat tradicional que l'envoltava, convençut de la idea institucionista que propugnava que l'educació era un instrument de reforma social i de modernització de l'època. No oblidem que els regeneracionistes en general anhelaven la transformació de l'home, a partir de la qual es podia caminar cap a la transformació de les estructures socials. Aquesta només era possible a partir de l'elevació intel·lectual i moral de l'home. Anys més tard, de retorn a les Canàries, evolucionà cap a idees més progressistes, de caire socialista, i rebutjà alguns dels postulats krausistes que en la seva etapa mallorquina havia defensat amb fervor.

El discurs que hem analitzat és un dels documents més interessants de la seva producció bibliogràfica des del punt de vista historicoeducatiu, atès que inclou moltes de les afirmacions que ja havíem trobat disseminades en altres publicacions i escrits seus, i ens corrobora la seva imminent implicació amb l'institucionisme illenc abanderat per Alexandre Rosselló. A banda de contribuir al coneixement del nostre personatge, el discurs conté un segon motiu d'interès: es tracta d'una contribució al coneixement del mètode intuïtiu aplicat per la Institució Mallorquina d'Ensenyament per a la consecució de l'educació moral en el nen. No podem obviar el fet que Champsaur en fou docent en el seu moment àlgid, fins al seu tancament el desembre de 1886.

Del present article, se'n desprenen algunes de les idees clau abanderades pel krausoinstitucionisme de l'època i adoptades com a ideologia vital per Champsaur durant una etapa de la seva vida. En primer lloc, s'evidencia una dura crítica envers les formes d'ensenyament tradicional, representades per un mètode intransigent, que fomentà l'aprenentatge memorístic i oblidà el paper de l'experiència, i que utilitzà el càstig com a modificador de la conducta de l'infant. Un segon aspecte a tenir en compte és el desacord

ideològic existent en Champsaur i, per extensió, a la Institució de Palma, amb els postulats educatius defensats pels corrents idealista i utilitarista.

Com a contraposició, trobam en l'intel·lectual canari la idea de l'educació com a motor de transformació social. Aquesta educació es pot qualificar de pràctica i d'enciclopèdica, partidària del desenvolupament de totes les capacitats de l'individu. Aquesta idea d'educació integral serà una constant a l'obra de Champsaur, àdhuc en la maduresa, en què el seu pensament evolucionà cap a postures més progressistes.

Finalment i a mode de conclusió, cal destacar que el discurs inicial del curs 1886-87, a pesar del seu elevat contingut ideològic i pedagògic i de no haver estat tractat a hores d'ara per la historiografia educativa, pot constituir una aportació en la mesura en què contribueix a un millor coneixement del moviment institucionista mallorquí i, més concretament, del seu autor, el pedagog Baltasar Champsaur, en espera que puguem oferir aviat un estudi més complet i exhaustiu de la seva figura i del seu pensament.